

UDK:159.9(575.1)

Diyora XAMIDOVA,
Samarqand davlat pedagogika instituti tayanch doktoranti
E-mail: s12173023@gmail.com

SamDPI dotsenti, p.f.n M.Fayziyev taqrizi asosida

THE ROLE OF COMMUNICATION SKILLS IN DEVELOPING STUDENTS' COMMUNICATIVE COMPETENCIES

Annotation

This article examines the development of communicative competence within the context of modern higher education, emphasizing the growing role of interactive methods and information technologies in teaching. The study highlights the relevance of the Presidential Decree of the Republic of Uzbekistan No. PF-5847, which outlines strategic priorities for improving pedagogical training, integrating innovative teaching methods, and strengthening communication skills among future educators. A review of international and Uzbek scientific literature demonstrates that communicative competence is a multidisciplinary concept shaped by research in pedagogy, psychology, and sociology. The article further explores methodological approaches that enhance effective communication in teaching, including the use of reliable information sources, clear communication goals, and audience-oriented strategies. Special attention is given to the cognitive processes that influence communication, such as perceptual models and contextual factors. The findings underscore the need for continuous, dynamic, and context-sensitive communication to improve the quality of education and foster competent future professionals.

Keywords: Communicative competence, pedagogical communication, interactive methods, higher education, information technologies, cognitive models, communication context, pedagogical skills, professional competence, educational reforms, Uzbekistan PF-5847.

РОЛЬ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ СТУДЕНТОВ

Аннотация

В данной статье рассматривается развитие коммуникативной компетентности в контексте современного высшего образования, подчеркивая растущую роль интерактивных методов и информационных технологий в обучении. В исследовании подчеркивается актуальность Указа Президента Республики Узбекистан № УФ-5847, в котором обозначены стратегические приоритеты совершенствования педагогической подготовки, внедрения инновационных методов обучения и развития коммуникативных навыков будущих педагогов. Обзор международной и отечественной научной литературы показывает, что коммуникативная компетентность - это междисциплинарное понятие, сформированное исследованиями в области педагогики, психологии и социологии. В статье также рассматриваются методические подходы, способствующие эффективной коммуникации в обучении, включая использование надежных источников информации, четких коммуникативных целей и стратегий, ориентированных на аудиторию. Особое внимание уделяется когнитивным процессам, влияющим на коммуникацию, таким как перцептивные модели и контекстуальные факторы. Результаты исследования подчеркивают необходимость непрерывной, динамичной и контекстно-зависимой коммуникации для повышения качества образования и воспитания компетентных будущих специалистов.

Ключевые слова: Коммуникативная компетентность, педагогическое общение, интерактивные методы, высшее образование, информационные технологии, когнитивные модели, контекст коммуникации, педагогические навыки, профессиональная компетентность, образовательные реформы, Узбекистан PF-5847.

TALABALARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA MULOQOT QOBILİYATLARINING O'RNI

Annotatsiya

Ushbu maqolada oliy ta'lim tizimida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish jarayoni hamda zamonaviy axborot texnologiyalari va interaktiv metodlarning ta'lim jarayonidagi o'rni tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-5847-sonli farmonida belgilangan vazifalar asosida pedagogik ta'lim sifatini oshirish, innovatsion o'qitish texnologiyalarini joriy etish hamda bo'lajak pedagoglarda kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishning dolzarbligi yoritiladi. Xalqaro va mahalliy ilmiy adabiyotlar tahlili kommunikativ kompetensiyaning pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlari kesimida chuqur o'rganilgan tushuncha ekanligini ko'rsatadi. Maqolada samarali muloqot strategiyalarini shakllantirishga doir metodologik yondashuvlar, ishonchli axborot manbalaridan foydalanish, aniq kommunikativ maqsadlarni belgilash va auditoriyaga moslashtirilgan muloqot usullaridan foydalanish masalalari yoritilgan. Tadqiqot natijalari kommunikatsiya jarayonining uzluksiz, ko'p qirrali va kontekstga bog'liq hodisa ekanligini tasdiqlaydi hamda pedagoglarda kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim sharti ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kommunikativ kompetensiya, pedagogik muloqot, interaktiv metodlar, oliy ta'lim, axborot texnologiyalari, kognitiv modellar, kommunikatsiya konteksti, pedagogik ko'nikmalar, professional kompetensiya, ta'lim islohotlari, PF-5847.

Kirish. Zamonaviy davrda axborot texnologiyalari jadal sur'atlarda rivojlanib bormoqda va ta'lim jarayonida turli interaktiv metod hamda texnikalardan keng foydalanilmoqda. Ushbu metodlarning qo'llanishi fanlarning xususiyatiga qarab farqlanishi mumkin bo'lsa-da, har bir o'qituvchi ularni samarali qo'llash uchun zarur bo'lgan ko'nikma va kompetensiyalarga ega bo'lishi talab etiladi. Interaktiv yondashuvlardan foydalanish o'quvchilarda fanga nisbatan qiziqishni kuchaytiradi, ularning darsdagi faolligini oshiradi va kommunikativ qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Ayniqsa, oliy ta'lim tizimida bunday metodlarning qo'llanishi yuqori samaradorlikka ega. Ushbu yo'nalishda amalga oshirilgan eng muhim islohotlardan biri - O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-sonli "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"[2]gi farmonidir. Mazkur hujjatda gumanitar va pedagogik sohalarda ta'lim sifatini oshirish, o'quv dasturlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida qayta ko'rib chiqish va takomillashtirish, talabalarning zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llay olish kompetensiyasini rivojlantirish, pedagogik ta'lim infratuzilmasini mustahkamlash hamda barcha hududlardagi umumta'lim maktablarini chet tillarini puxta egallagan, yuqori malakali pedagoglar bilan ta'minlash kabi ustuvor vazifalar belgilab berilgan.

Mavzuga oid adabiyotlarni tahlili. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga oid ilmiy adabiyotlar tahlili ushbu tushuncha pedagogika, psixologiya va sotsiologiya kabi bir nechta fan yo'nalishlarida keng o'rganilganini ko'rsatadi. Vygotskiy (1978)[4] inson tafakkuri va muloqot o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlagan bo'lsa, Bandura (1986) ijtimoiy o'rganish nazariyasi doirasida kommunikatsiyaning ahamiyatini alohida qayd etadi.

O'zbek olimlari ham ushbu yo'nalishda muhim ilmiy izlanishlar olib borgan. Xususan, Xolmurodov (2019) ta'lim jarayonida pedagogik muloqotning o'rni va ahamiyatini chuqur tahlil qilgan. Karimova (2021) esa talabalarning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan innovatsion yondashuvlarni o'rgangan.

Shuningdek, Bazarbayeva Azizaxon Shokirovna "Talabalar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda nutq mashqlaridan foydalanishning nazariy-metodik asoslari" nomli maqolasida kommunikativ va professional kompetensiyaning muhimligini asoslab bergan. Karimova Kamola Komil qizi esa o'qituvchilarda professional kompetensiyani rivojlantirishning ilmiy va nazariy asoslarini yoritgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Samarali pedagogik faoliyat yuritish uchun o'qituvchilar, bir tomondan, muloqotni kuchaytiruvchi strategiyalarni o'zlashtirishlari, boshqa tomondan esa, auditoriyaning ehtiyojlarini inobatga olgan holda muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishlari muhimdir. Bunda muloqotning maqsadi, axborotning sifati, yetkazish usuli va vositalarining to'g'ri tanlanishi muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'zining kommunikativ faoliyatini tahlil qilish, baholash hamda mavjud tajribalarni takomillashtirish orqali aloqa sifatini oshirishga intilishi lozim. Shu yo'l bilan ular o'zaro tushunishni kuchaytirishga xizmat qiluvchi tizimli yondashuvni shakllantiradilar [5].

Muloqot maktab ichida yoki tashqarisida yuzaga kelishi mumkin, biroq uning ishonchliligi, aniqligi va to'g'riligiga ko'plab omillar ta'sir ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, o'qituvchi ma'lumotni yetkazish vaqtini, sharoitini va auditoriyasini puxta o'ylab tanlashi kerak. Towers Perrin (2004) tadqiqotlariga ko'ra, AQShdagi 1000 ishchi orasida faqat 51 foizi ish beruvchisi bergan ma'lumotni ishonchli deb hisoblaydi, qolganlari esa bu borada shubha bildirgan. Bu kabi holatlar ta'lim tizimida ham muloqot ishonchliligini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi. Albatta, o'qituvchilar barcha aloqalarni nazorat qila olmaydi, ammo ular quyidagi uchta yo'nalishda muloqot samaradorligini oshirishi mumkin:

Ishonchli axborot manbalarini aniqlash;

Muloqot jarayoniga malakali mutaxassislarni jalb etish;

Muloqot maqsadlarini aniq belgilash (Gardner & Winder, 1998 asosida) [4].

Ushbu jihatlarga e'tibor qaratish orqali o'qituvchi xabarni uzatishda ishonchli va samarali muloqot modelini shakllantirishi mumkin. Ko'plab muloqot muammolari esa axborotning noto'g'ri vaqt, joy, shakl yoki shaxs orqali yetkazilishi oqibatida yuzaga keladi. Bennis (1997) bu holatni quyidagicha izohlaydi: "Biz shunchalik ko'p ma'lumot iste'mol qilamizki, uning ma'nosini anglashga e'tibor bermaymiz. Axborotning ortishi - bu jamiyatning ma'noga bo'lgan ehtiyojga ortib borayotganidan dalolatdir".

Shu sababli, samarali muloqot - bu tinglovchi tomondan anglanadigan mazmun va maqsadga ega bo'lgan xabardir. O'qituvchi xabarni qanday usulda yetkazishidan qat'i nazar, u auditoriyaga tushunarli bo'lishi uchun:

Aloqadagi aniqlik, izchillik va aniq ifodani ta'minlashi;

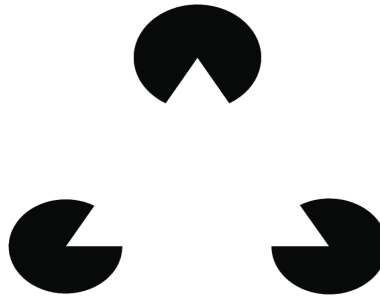
Muloqotni tashkilot maqsadlariga muvofiqlashtirishi;

Asosiy g'oyalarni alohida ta'kidlashi;

Auditoriyaga tanish til va iboralardan foydalanishi lozim.

Fullan (2001)ning fikricha, insonlar ko'proq qarama-qarshi fikr bildirganlardan saboq olishlari mumkin, ammo ko'pincha biz faqat fikrimizga qo'shiladiganlar bilan muloqot qilishni afzal ko'ramiz. Young va Post (1993) esa muloqotda ochiqlik va o'zaro ishonchni saqlash zarurligini ta'kidlab, tashkilot ichida bilgan ma'lumotni boshqalar bilan bo'lishmaslik - bu muammoning boshlanishiga sabab bo'lishi mumkinligini qayd etgan [3].

Tahlil va natijalar. Vizual illyuziyalar inson miyasining qanday qilib idrok jarayonida taxminlar orqali ma'lumotni to'ldirishini yaqqol namoyon etadi. Masalan, mashhur italiyalik psixolog va rassom Gaetano Kanizsa tomondan tavsiflangan optik illyuziya - "Kanizsa uchburchagi" shuni ko'rsatadiki, inson miya tizimi rasmda aniq ko'rinmagan shaklni, xususan uchburchakni, mavjud deb qabul qiladi. Garchi rasmda geometrik jihatdan uchburchak chizilmagan bo'lsa-da, miya yuqoridan pastga ishlov berish orqali mavjud tajriba va naqshlar asosida ushbu shaklni "taxminan" idrok qiladi. Bunday hodisa "idrok etishning tugallanishi" (perseptiv yakunlash) deb nomlanadi. Bu jarayon nafaqat ko'rish, balki boshqa tushunish turlariga ham taalluqlidir. Demak, inson tomondan amalga oshiriladigan har qanday idrok - bu ma'lum darajada taxminiy va shaxsiy model asosida shakllanadigan jarayondir[7].

1-rasm. Kanizsa uchburchagi.

Ushbu psixologik asos muloqot jarayoniga bevosita taalluqlidir. Muloqotning yangicha modelini shakllantirishda eng muhim savollardan biri shuki: “Men o‘z harakatlarim orqali qanday ta’sir ko‘rsatmoqdaman?” Chunki har qanday axborot almashinuvi - bu ma’lumotni qabul qiluvchining ongiy modellari, tajribasi va idrokiy konteksti bilan bevosita bog‘liq.

Muloqotni naqshga asoslangan idrok modeli doirasida tahlil qilganda, u uchta muhim tamoyilga asoslanadi:

Birinchidan, muloqot uzluksiz jarayondir. Agar inson doimiy ravishda atrof-muhit haqidagi tushunchasini yangilab borayotgan bo‘lsa, muloqot ham doim davom etishi, dinamik tarzda yuzaga chiqishi lozim. Bu uni bir yoqlama uzatish (masalan, radio eshittirish)dan farqlaydi; muloqot doimiy interaktivlikni talab qiladi.

Ikkinchidan, muloqot murakkab va ko‘p qirrali hodisadir. Insonlar tomonidan qabul qilinadigan axborot nafaqat so‘zlar orqali, balki ovoz ohangi, tana harakatlari, mimikalar, intonatsiya va kontekstual signallar orqali uzatiladi. Ba’zi signallar ongli tarzda yuboriladi, ba’zilar esa bexabar sodir bo‘ladi. Har qanday holatda, inson kuzatilayotgan ekan, u muloqot qilayotgan bo‘ladi.

Uchinchidan, muloqot kontekstli jarayondir. U har doim ma’lum bir sharoitda, ma’lum omillar ta’sirida sodir bo‘ladi. Muloqotga ta’sir qiluvchi kontekstlar quyidagilardan iborat:

Psixologik kontekst – shaxsning ehtiyojlari, qadriyatlar, motivatsiyasi va e’tiqodlari;

Aloqaviy kontekst – tomonlar o‘rtasidagi ijtimoiy munosabatlar, maqomlar va o‘zaro baho;

Situatsion kontekst – ijtimoiy vaziyat va unga xos kommunikatsion qoidalar (masalan, rasmiy muhitdagi muloqot norasmiy sharoitdagidan farq qiladi);

Ekologik kontekst – jismoniy muhit (shovqin, harorat, makon tuzilishi va vaqt);

Madaniy kontekst – madaniyatga xos qadriyatlar, xulq-atvor me’yorlari va kommunikativ urf-odatlar.

Xulosa va takliflar. Olib borilgan tahlillar natijasida kommunikativ kompetensiya samarali pedagogik faoliyatning ajralmas qismi ekani aniqlangan. Zamonaviy interaktiv metodlar va axborot texnologiyalaridan foydalanish talabalarining darsga qiziqishini oshiradi, ularning muloqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi va ta’lim jarayonining sifatini sezilarli darajada yaxshilaydi. PF–5847-son farmonda belgilangan vazifalar pedagogik ta’limda innovatsiyalarni qo‘llash va yuqori malakali kadrlar tayyorlash uchun mustahkam asos yaratadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili kommunikativ kompetensiyaning nazariy, psixologik va metodik jihatdan keng o‘rganilganini ko‘rsatadi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, kommunikatsiya uzluksiz rivojlanadigan, ko‘p omilli va kontekstga chambarchas bog‘liq jarayondir. Uning samadorligi axborotning aniqligi, izchilligi, ishonchligi va o‘quv jarayoni maqsadlariga muvofiqligiga bog‘liq. O‘qituvchi muloqot jarayonida to‘g‘ri usul, vaqt va vositani tanlashi, auditoriyaning ehtiyojlarini hisobga olishi va asosiy g‘oyani ravshan ifoda etishi zarur. Kommunikativ kompetensiyaning rivoji pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirishga, ta’lim sifatini yaxshilashga va raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlashga xizmat qiladi. Shuning uchun kommunikativ kompetensiyani shakllantirish ta’lim tizimida ustuvor vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. –T.: O‘zbekiston, 2020-yil, 23-sentabr.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish” to‘g‘risidagi konsepsiyasi PF- 5847- sonli farmoni. <https://lex.uz/ru/docs/-4545884>
3. Fullan M. Leading in a culture of change. – San Francisco: Jossey-Bass, 2001. – 210 p.
4. Gardner D., Winder C. Using benchmarking to improve organizational communication // Quality Assurance. – 1998. – Vol. 6, No. 4. – P. 201–211.
5. Keil V.L. Communicating for Results // Building Community. – 2005. – April. – P. 28–31.
6. Kholikov A.A. Pedagogical skills. Textbook. – Tashkent, Economic and Monetary Institute, 2012.
7. Norretranders, Tor. 1999. The User Illusion: Cutting Consciousness Down to Size. Penguin. ISBN 0140230122.
8. Vygotsky L.S. Thought and Language. - MIT Press, 1986.